

İsmayıl ƏMİRLİ,

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər
Nazirliyinin Polis Akademiyasının
Kriminalistika kafedrasının müəllimi,
polis baş leytenantı
emirliismayil@gmail.com,

HADİSƏ YERİNƏ BAXIŞ İSTINTAQ HƏRƏKƏTİNİN KEÇİRİLMƏSİNİN BƏZİ PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: hadisə yerinə baxış, bəzi aktual problemlər, kriminalistika, məhkəmə ekspertizası

Keywords: crime scene investigation, some current problems, criminalistic, forensic examination

Ключевые слова: осмотр места преступления, текущая проблема, криминалистика, судебно-медицинская экспертиза

Hadisə yerinə baxış istintaqı aparılan hadisənin mexanizmi və digər halları haqqında nəticə çıxarmağa imkan verən və hadisə yerinin vəziyyətinin, cinayətin və cinayətkarların izlərinin və digər faktiki məlumatların müəyyənləşdirilməsinə, qeydə alınmasına və tədqiq olunmasına yönəlmiş təxirəsalınmaz istintaq hərəkətidir (3, s.284).

Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 236-cı maddəsinə müvafiq olaraq, baxış cinayətin izlərinin, sübut mənbəyi ola biləcək digər maddi obyektlərin aşkar edilməsi, cinayətin törədilmə hallarının və iş üçün əhəmiyyətli olan halların müəyyən edilməsi məqsədilə aparılır (4).

Hadisə yerinə baxış sübutların əldə edilməsinin ən yaxşı vasitələrindən biridir. Belə ki, istintaq hərəkətinin vəzifələri bilavasitə cinayətin kriminalistik xarakteristikasının elementlərinin müəyyən olunmasına xidmət edir. Məhz hadisə yerində qalmış izlərə əsasən cinayətin edilmə vaxtı, üsulu, şəraiti, iştirakçıların sayı və cinayətkarın şəxsiyyəti barədə müəyyən fərziyyələrin irəli sürülməsi mümkün olur.

Cinayət işinin xarakterindən, məzmunundan, onun edilməsi üsullarından və növündən asılı ola-

raq hadisə yerinə baxış zamanı müstəntiqin qarşısında müxtəlif xarakterli məsələlərin aydınlaşdırılması vəzifəsi durur. Lakin bütün hallarda baxış zamanı aydınlaşdırılması lazım olan məsələlərin dairəsini tam və dəqiq müəyyən etmək mümkün olmadığından müstəntiq hər bir cinayət işi üzrə sübut etmə predmetinə aid olan zəruri halların aydınlaşdırılmasına çalışmalıdır. Buraya hadisənin harada və nə vaxt baş verməsini, nə məqsədlə, necə və kimlər tərəfindən törədilməsini daxil etmək olar (1, s.624).

Cinayət hadisəsinin bilavasitə harada baş verməsini müəyyən etmədən hadisə yerinin vəziyyətini, cinayət hadisəsi ilə əlaqədar olan izlərin harada axtarılmasını və s. bu kimi məsələləri aydınlaşdırmaq mümkün deyildir. Baxış aparılarkən hadisənin bilavasitə harada baş verməsini müəyyən etmək istintaq apararıq şəxsin qarşısında duran zəruri məsələlərdən biridir. Bu məqsədlə hadisə yerində olan əşyaların yerləşməsi və vəziyyəti nəzərə alınmalı, burada olan izlər, onların formaları və əlamətləri dəqiq öyrənilməlidir. Bu, hadisənin bilavasitə harada baş verməsi məsələsini düzgün həll etməyə imkan verir (1, s.625).

Hadisə yerinə baxış əvəzənməz istintaq hərəkətlərindən biridir. Çünki bu istintaq hərəkətini apararıq subyekt hadisə yerinin vəziyyəti ilə bilavasitə tanış olur və qarşıya çıxarıq faktları ətraflı öyrənmək imkanına malik olur. Başqarıq istintaq hərəkətləri zamanı buraxılan nöqsanları bir çox hallarda həmin istintaq hərəkətlərinin təkrarı aparılması vasitəsi ilə aradan qaldırmaq mümkün olur. Lakin hadisə yerinə baxış zamanı buraxılan nöqsanları aradan qaldırmaq çətin olur, ya da heç mümkün olmur. Cinayət törədildikdən sonra ci-

neyətin açılmasını təmin edən, hadisə yerinə baxışın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin birinci şərti hadisə yerinin qorunmasıdır. Hadisə yerinə baxışın təkrar keçirilməsi digər istintaq hərəkətlərindən fərqli olaraq nəticə vermir. Tələb olunan səviyyədə qorunmamış hadisə yerinə aparılan baxış məqsədinə çatmayacağı kimi istintaqın istiqamətini də səhv tərəfə yönəldə bilər. Hadisə yerinin təhlükəsizliyi anlayışı dedikdə, biz maddi sübutların qorunması və baxışı aparan subyektlərin şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsini başa düşməliyik.

“Hadisə yeri” və “cinayət yeri” anlayışlarını da fərqləndirmək lazımdır. Cinayət hadisəsi dövr edən bir məhəfumdur. Bunu yalnız hadisənin baş verdiyi yerlə əlaqələndirmək düzgün deyildir. Hadisə cinayətə hazırlıq yerindən başlayan, hadisənin törədildiyi yerə qədər davam edən, təqsirli şəxsin gedə biləcəyi yerləri də əhatə edən geniş bir sahədir. Hər hansı bir yerdə insan meyitinin tapılması məhz orada öldürülməsi mənasına gəlir. Belə ki, şəxs başqa yerdə öldürülüb, tapıldığı yerə, yəni hadisə yerinə gətirilə bilər. Beləliklə “hadisə yeri” və “cinayət yeri” üst-üstə düşə və ya düşməyə bilər. Biz göstərilən halları ümumiləşdirib deyə bilərik ki, hadisə yeri cinayətkar niyyətin davranışa çevrildiyi yerdən başlayıb, cinayət törətmiş şəxsin getdiyi yerlər ilə davam edən, hadisənin törədilmə səbəblərinin, zərərçəkmiş ilə təqsirləndirilən şəxsin qarşılıqlı əlaqəsinin və sübutların müəyyən olunduğu yer başa düşülür (12,13).

Hər hansı cinayət hadisəsinin bilavasitə nə vaxt baş verməsini müəyyən etmək istintaq qarşısında duran zəruri məsələlərdən biridir. Müstəntiq baxış zamanı hadisənin xarakterindən və şəraitindən asılı olaraq cinayət törədildiyi günü, saati və hətta dəqiqəni belə müəyyənləşdirməyə cəhd göstərməlidir. Hadisə yerinin vəziyyəti, burada olan əşyaların yerləşməsi, ayrı-ayrı predmetlərin və zərərçəkmiş şəxsin paltarının vəziyyəti, onların tapıldığı yer, ətraf sahənin vəziyyəti cinayətin hansı gün və hansı saatda törədilməsini müəyyənləşdirməyə kömək edə bilər. Baxış prosesində qarşıya çıxan obyektiv məlumatlar əsasında cinayətin edilmə vaxtını müəyyən etmək işində mütəxəssislər müstəntiqə böyük kömək göstərə

bilərlər. Müstəntiq bu məsələnin həlli üçün bir çox hallarda meteorologiya sahəsində çalışan mütəxəssislərə də müraciət edir (1, s.625).

Cinayətin nə məqsədlə törədilməsi sualına hadisə yerinin vəziyyətindən qəti olmasa da, təxmini cavab almaq mümkündür. Belə ki, cinayətkarın hərəkətinin məqsədini, hər şeydən əvvəl, onun nəticəsi ilə müəyyən etmək olar. Meyitin üstündən qiymətli əşyaların götürülməsi, məsələn qolundan saatının, barmağından üzüyünün, ağızından qızıl dişlərinin çıxarılması, evdən, anbardan və ya mağazadan qiymətli əşyaların oğurlanması, kassadan pulun götürülməsi və bu kimi sair hallar cinayətin tamah məqsədilə edildiyi barədə fikir yürütməyə əsas verir. Meyitin paltarının vəziyyəti cinayətin hansı məqsədlə törədilməsini göstərə bilər. Məsələn, boğulmaqla öldürülmüş qadının alt paltarında olan xarakterik əlamətlər və ya izlər öldürülməmişdən qabaq onun zorlandığını ehtimal etməyə əsas verir (1, s.625).

Müstəntiq hadisə yerinə baxış nəticəsində cinayətin nə ilə, yəni hansı alət və ya vasitə ilə törədilməsi sualına da cavab tapılmalıdır. Belə ki, cinayətdə istifadə olunan alətlərin və ya vasitələrin hadisə yerində qalıb-qalmaması aydınlaşdırılmalıdır. Cinayətin törədilməsində istifadə edilən alətlərin müəyyənləşdirilməsi nəticəsində cinayətin təxminən kimlər tərəfindən və ya hansı ixtisasla malik şəxs tərəfindən törədildiyini ehtimal etmək olur. Məsələn, şəxsin öldürülməsindən sonra xüsusi peşəkarlıqla cəsədin doğranaraq müxtəlif hissələrə bölünməsi, cinayəti törədən şəxsin qəsb olmasına ehtimal edilə bilər (1, s.626).

Müstəntiq cinayət hadisəsinin necə və hansı üsullarla törədilməsi haqqında məlumat toplayarkən cinayətkarın hadisə yerinə gəlib, oradan getməsinə əks etdirən bütün informasiya daşıyıcıları ilə maraqlanmalıdır. Cinayətkarın hansı yollarla hadisə yerinə gəlməsi, onun hadisə yerində nə kimi hərəkətləri hansı ardıcılıqla etməsi, onun gizlənə biləcəyi yerlər və s. müəyyənləşdirilməlidir. Cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatları da bəzən hadisə yerinə baxış nəticəsində əldə etmək mümkündür. Bir çox hallarda hadisə yerində aşkar edilmiş izlərin xarakterinə görə cinayətkarın cinsi, yaşı, boyu və bir sıra qüsurları və s. məsələlər barədə fərziyyələr irəli sürmək olur. Hadisə

yerinə baxış keçirilərkən cinayətkar tərəfindən tullanmış və ya yaddan çıxıb hadisə yerində qalmış predmetlərin tapılmasına diqqət yetirmək vacibdir. Cinayətkara məxsus predmetlərin hadisə yerində tapılması onun ifşa edilməsinə geniş imkan yaradır. Bəzən hadisə yerinin vəziyyətində əmələ gələn dəyişikliklərdən və burada olan izlərdən cinayətkarın hadisə yerinin vəziyyəti ilə qabaqcadan tanış olub-olmadığını müəyyən etmək mümkün olur (məsələn, cinayətkarın oğurladığı şeyləri axtarmadan götürməsi, qapını açarla açması). Belə məlumatlar cinayətkarın şəxsiyyətinin müəyyən edilməsinə, onun ifşa olunmasına, axtarış dairəsinin məhdudlaşdırılmasına və axtarışın təşkilinə kömək edə bilər (1, s.626).

Cinayətdə iştirak edən şəxslərin sayını müəyyən etmək hər bir cinayət işinin istintaqı zamanı qarşıda duran vacib məsələlərdən biridir. Cinayətdə iştirak edən şəxslərin sayını əl və ayaq izlərindən, çəkilməmiş papiros kötüklərindən, stolun üstündə olan stəkanların sayından, ağır əşyaların yerindən tərpənilməsinə və ya aparılmasını göstərən izlərdən müəyyən etmək olar. Bir sıra hallarda cinayətkarların sayı, onun psixoloji durumu və sair haqqında məlumatları hadisə yerində qalmış ayaq izlərindən, cinayətin edilmə üsulundan, yitirilmiş xəsarətlərin sayından vəs. asılı olaraq müəyyən etmək mümkündür. Məsələn, yaşayış sahəsindən irihəcimli əşyaların (paltaryuyan, qabyuyan, soyuducu və sair) oğurlanması zamanı mütləqdir ki, həmin əşyalar yaşayış sahəsindən çıxarılsın və cinayətin törədildiyi yerdən digər yerə aparılsın, bunun üçün ən azı 2 şəxsin iştirakı mütləqdir, belə cinayətlərin tək halda törədilməsinə nadir olaraq rast gəlinir (1, s.627).

Hadisə yerinə baxışın keçirilməsi 3 mərhələdən, yəni hazırlıq, işçi və nəticələrin rəsmiləşdirilməsi mərhələsindən ibarətdir. Hadisə yerinin baxışının hər mərhələsində müxtəlif problemlər yaranır. Bu problemlər obyektiv və subyektiv səbəblərdən yaranı bilər. Obyektiv səbəblər dedikdə, hadisə yerinə baxışı keçirən şəxsdən asılı olmayan səbəblər, subyektiv səbəblər dedikdə isə birbaşa həmin şəxsin yanlış və natamam hərəkətləri nəticəsində yaranan hallardır.

Hadisə yerinə baxışın hazırlıq mərhələsi də öz növbəsində iki alt mərhələdən ibarətdir: a) müs-

təntiqin hadisə yerinə gələndə qədər gördüyü tədbirlər; b) onun hadisə yerinə gələndən sonra baxış başlayana qədər gördüyü tədbirlər.

Cinayətlərin qarşısının alınması, istintaqı və açılması struktur qurumlarının qarşılıqlı əlaqələrinin təşkilinə dair 06 yanvar 2016-cı il tarixli Q1-001-16 nömrəli qərarla təsdiq edilmiş təlimat əsasən daxili işlər orqanlarının struktur qurumları cinayət baş verdikdə, təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsini qarşılıqlı olaraq təmin edir. Qarşılıqlı əlaqənin təşkil edilməsi məqsədilə istintaq-əməliyyat qrupu yaradılır. İstintaq əməliyyat qrupuna müstəntiq başçılıq edir (2).

Baş verən hadisə barədə məlumat əsasən Azərbaycan Respublikası DİN-in "102" xidmət-zəng mərkəzi vasitəsilə daxil olur. Hadisə barədə məlumat verənlə ilk ünsiyyətdə olan şəxs həmin mərkəzin müvafiq əməkdaşdır. Buna görə də hadisə yeri ilə davranış qaydaları, onun bütövlüyünün pozulmazlığı ilk olaraq həmin işçi tərəfindən hadisə və ya cinayət barədə məlumat verən şəxsə izah olunmalıdır. Əks halda istintaq təcrübəsində məlumat verən şəxs tərəfindən hadisə yerinin bütövlüyünün pozulmasına gətirib çıxaran hərəkətlər edilməsinə rast gəlinir. Növbətçi hissənin məsul növbətçisi və müstəntiqdə sonradan məlumat verən şəxsi məlumatlandırsa da, məqsədmüvafiqdir ki, ilk ünsiyyətə daxil olan məsul şəxs təlimatları versin. Xarici ölkə təcrübələrinə baxsaq, məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarının "911" qaynar xəttinin fəaliyyət istiqamətlərində bu öz əksini ideal formada tapmış, bütün hadisə və cinayətlər zamanı daxil olan zənglərdə görülməli tədbirlər dairəsinə dair təlimat hazırlanaraq, zəng edən şəxsə bu məlumatlar ardıcılıqla ötürülür.

Müstəntiq hadisə yerinə gələndə qədər hazırlıq tədbirləri həyata keçirməlidir. Müstəntiq istintaq əməliyyat qrupunun üzvlərinə icrası məcburi olan qanuni göstərişlər verə bilər. Müstəntiq növbətçi hissə vasitəsi ilə hadisə yerinin yaxınlığında olan polis əməkdaşlarını təcili olaraq hadisə yerinə cəlb etdirməklə hadisə yerinin toxunulmazlığını təmin etməli, baxışda tətbiq edilən elmi-texniki vasitələrin yararlı olmasını yoxlamalı, baxışa cəlb ediləcək şəxslərin dairəsinə müəyyənləşdirməli və onların iştirakını təmin etməlidir. Hadisə yerində

izlərin və digər maddi sübutların götürülməsində, qeyd edilməsində istintaq çamadanında olan vasitələrdən geniş istifadə edilməlidir. İstintaq çamadanında müstəntiqin müxtəlif izlərin aşkar edilməsi, götürülməsi və rəsmiləşdirilməsi, eləcə də digər maddi sübutlarla müvəffəqiyyətlə işləmək üçün bütün zəruri alət və vasitələr vardır. Bunların yararlı halda saxlanılmasına xüsusi qayğı göstərilməlidir. Çünki hər hansı alətin və ya vasitənin olmaması, yaxud yararsız olması müstəntiqin işini çətinləşdirir və baxışın keyfiyyətinə təsir göstərir.

Müstəntiq hadisə yerinə gəldikdən sonra baxışa başlamaq üçün aşağıdakı hazırlıq tədbirləri görməlidir: a) baxışa maneçilik göstərə bilən şəxsləri hadisə yerindən kənarlaşdırmalı; b) zərurət yarandıqda hadisədən zərərçəkmiş şəxslərə ilk tibbi yardım göstərilməli; c) ilk hadisə yerinə gələn polis işçiləri tərəfindən hadisə yerinin qorunub-qorunmaması, cinayətkarın aşkar edilməsi və onun yaxalanması işinin təşkil edilməsini müəyyənləşdirməli; ç) hadisə haqqında məlumat toplanmalı; d)əgər hal şahidləri dəvət olunmayıbsa onları dəvət etməli, hüquq və vəzifələrini onlara izah etməli(əgər videoçəkilişlə qeydə alınmayacaqsa); e) baxış yerinin sərhədlərini və baxışın aparılma metodunu müəyyənləşdirməli; ə) hadisə yerinin toxunulmazlığını təmin etməlidir. Müstəntiq cinayət barədə məlumat alan kimi mümkün qədər tez bir zamanda hadisə yerinə baxış keçirməyə başlamalıdır. Lakin o, hadisə yerinə nə qədər tez getsə də cinayət hadisəsinin baş vermə anından onun hadisə yerinə gəlmə anınadək müəyyən zaman keçir. Bu müddət ərzində hadisə yerinin vəziyyəti və ya orada olan ayrı-ayrı izlər və maddi sübutlar qəsdən, bəzi hallarda isə heç bir marağı olmayan şəxslər tərəfindən dəyişilə və ya məhv edilə bilər.

İstintaq-əməliyyat qrupu hadisə yerinə gəldikdə, birinci növbədə zərərçəkmiş olduğu halda ona yardım göstərilməsi və kənar şəxslərin hadisə yerindən uzaqlaşdırılması icra olunmalıdır. Bundan sonra, müstəntiq hadisə haqqında ilkin məlumatları toplamalı və baxış keçiriləcək yerin sərhədlərini və baxışın aparılma metodunu müəyyənləşdirməlidir. Hadisə haqqında tam və dəqiq məlumat əldə edilməsi aparılan baxışın daha key-

fiyyətli başa çatdırılmasına zəmin yaradır. Adətən, bu məlumatlar hadisə yerinə ilk olaraq gəlmiş polis işçilərindən, ərazisində baş vermiş təşkilatın vəzifəli şəxslərindən, habelə hadisənin şahidlərindən və zərərçəkmişdən alınır. Lazım olan ilkin məlumatlar toplandıqdan sonra müstəntiq iştirakçılara hüquq və vəzifələrini izah edir, onları təlimatlandırır və baxışın ardıcılığını müəyyənləşdirmək məqsədilə hadisə yerini ümumi gözdən keçirir.

Hadisə yerinə baxışın işçi mərhələsində hadisə yerinə aşağıdakı faktorlar mənfi təsir edə bilər: a) hava şəraiti; b) zərərçəkmiş və ya ölmüş şəxsin yaxın qohumları; c) şübhəli şəxs və əlbir olanlar; ç) kütləvi informasiya vasitələri; d) maraqlı şüursuz kütlə və aidiyyəti olmayan şəxslər; e) fürsətçilər; ə) hadisə yerinə baxışda iştirak etməyən hüquq-mühafizə orqanının əməkdaşları; f) mütəxəssis xətalrı.

Hadisə yerinə baxış keçirilən zaman hava şəraiti əvvəlcədən nəzərə alınmalıdır. Açıq ərazilərdə yağış, külək, qar və sair hava şəraitlərində maddi sübutlar pozula bilər. Hadisə yerinə çıxmazdan əvvəl istintaq-əməliyyat qrupu hava şəraitinə uyğun geyim və hadisə yerini müxtəlif hava şəraitlərindən qoruyan təchizatlarla təmin olunmalıdır. Əks halda istintaq hərəkətini aparan cavabdeh şəxslər səhhətlərini nəzərə alaraq hadisə yerinə baxışı tez və qüsurlu şəkildə apararib, oranı tez tərk edirlər. Bunun qarşısı alınması üçün günün əvvəlində bütün geyim və texniki ləvazimatlar hazır vəziyyətdə olması yoxlanılmalıdır.

Hadisənin baş verməsi barədə məlumat alan zərərçəkmiş və ya mərhum qohumlarının hadisənin şoku və psixoloji təsiri ilə baxış keçirilən hadisə yerinə daxil olması, oranın bütövlüyün pozması və sübutları məhv etməsi hallarına rast gəlinir. Tövsiyyə olunur ki, baxış da iştirak etməyən, hadisə yerinin təhlükəsizliyini təmin edən təcrübəli polis əməkdaşları həmin şəxslərlə psixoloji söhbətlər aparsınlar.

Hadisə yerininin yaxınlığında cinayət törədib gizlənən və onunla əlbir olan şəxslər ola bilər. Bu şəxslər hadisə yerinə daxil olub, qəsdən izləri zədələyə və ya məhv edə bilər. İstintaq təcrübəsi göstərir ki, cinayət törədən şəxslər psixoloji narahatlıq keçirərək hadisə yerinin yaxınlığında olub,

polislərin hansı yerlərə baxış keçirməsini izləyirlər. Buna görə hadisə yerinin yaxınlığında olan şəxslərdə nəzarətə götürülməli, diqqət çəkənlərin şəxsiyyəti müəyyən edilərək, qeydə alınmalıdır.

Baş verən hadisə ilə bağlı KİV-nin üzvləri reportaj hazırlamaq və xəbər yayımlamaq məqsədi ilə hadisə yerinə baxış keçirən şəxslərin işinə maneçilik törədə bilər. KİV-nin üzvləri daha çox məlumat, səs və görüntülər almaq məqsədilə hadisə yerinə girərək izləri poza bilərlər. Ona görə hadisə yerinə baxış bitdikdən sonra KİV-ə həmin yerdə məlumat yığılması üçün icazə verilməlidir.

Məlumdur ki, baş verən hadisələr ətrafa səs salmaqla, insanlarda maraq yaradır. Maraqlı kütlə şüursuz şəkildə hərəkət edərək, hadisə yerinin bütövlüyünə poza bilərlər. Buna görə də ictimai təhlükəsizliyi təmin edən xidmətlər həmin kütləni hadisə yerindən maksimum dərəcədə uzaq tutmalıdır.

Hadisə yerinə keçirilən baxış zamanı fürsətçi şəxslər yaranmış panikadan istifadə edərək hadisə yerindən maddi dəyərə malik əşyaları oğurlaya bilərlər. Buna görə hadisə yerinə keçirilən baxış zamanı maddi dəyərli olan əşyalar ilk növbədə müəyyən edilməli, götürülməli və qablaşdırılmalıdır.

Hadisə yerinə keçirilən baxışda iştirak etməyən və ya buna səlahiyyəti olmayan şəxslər hadisə yerinə daxil olmamalıdır. Çünki onların hadisə yerinə daxil olması nəticəsində hadisə yeri pozula bilər.

Bundan başqa hadisə yerinə baxış keçirən mü-təxəssis özünə həddən artıq güvənməsi və ya səriş-təsizliyi nəticəsində də maddi sübutlar pozula bilər. İstintaq-əməliyyat qrupunun rəhbəri olan müstəntiq bütün göstərilən hallara nəzarət etməli, hər hansı pozuntu aşkar etdikdə bunu protokola qeyd edərək, həmin məsələ və ya şəxs barədə tədbir görülməsi üçün təqdir və ya raportla səlahiyyətli şəxsə müraciət etməlidir.

Hadisə yerinə baxışın səmərəli nəticə verməsi üçün baxış prosesində müəyyən taktiki qaydalara riayət olunmalıdır: a) hadisə yerinə baxışı yubanmadan vaxtında aparmaq; b) hadisə yerinin vəziyyətinin, aşkara çıxarılan izlərin və digər maddi sübutların baxışı və qeydə alınması zamanı kriminalistik texniki və taktiki üsullardan bacarıqla istifadə etmək; c) baxışı mütəşəkkil surətdə aparmaq (1, s.631).

Hadisə yerinə baxışın keyfiyyəti həmin qayda-

lara nə dərəcədə əməl edilməsindən çox asılıdır. Məsələn hadisə yerinə baxışın vaxtında aparıl-maması onun keyfiyyətini olduqca aşağı sala bilər. Çünki hadisə yerində qalmış izlərin və digər maddi sübutlarına məhvi və bəzi hallarda isə keyfiyyətinin pisləşməsi ilə nəticələnir. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 236.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq hadisənin aşkar edilməsindən sonra hadisə yerinin təxirə salınmadan baxışı istisna olmaqla, baxış gündüz vaxtı aparılır. Baxış gecə vaxtı aparıldıqda hadisə yeri işıqlandırılmalıdır. Lakin süni işıqda hadisə yerində olan ayrı-ayrı izlər və mikrohissəciklər aşkar edilməmiş qala bilər (1, s.631).

Müstəntiq hadisə yerinə baxışı daha keyfiyyət-lə aparmaq məqsədilə plan tutmalı və baxışı ardıcıl aparmalı, bu zaman müəyyən edilmiş halları aydınlaşdırmalı, baxışı cinayət hadisəsi haqqında fərziyyələrin hamısını yoxlamaqla ətraflı aparmalı, statik və dinamik baxışın aparılma ardıcılığına riayət etməlidir. Hüquq ədəbiyyatında baxışın statik və dinamik mərhələləri fərqləndirilir. Statik baxışda hadisə yerinin vəziyyəti, orada olan predmetlərin və izlərin harada, nə qaydada yerləşməsi öyrənilməklə müəyyən edilir. Dinamik baxışın məzmunu isə hadisə yerindəki izlərin və başqa maddi sübutların ayrılıqda hərtərəfli baxışa məruz qalmasında və bunların kriminalistik elmi-texniki vasitələrdən istifadə edilərək möhkəmləndirilməsindən ibarətdir (8,9).

Hadisə yerinə baxış keçirildikdən sonra Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 51-ci maddəsinə cinayət təqibi üzrə aparılan prosesual hərəkətlərin gedişi və nəticələri protokollaşdırılır. Azərbaycan Respublikası CPM-nin 124.2.4-cü və 134.2.1-ci maddələri digər sübut mənbələri sırasında hadisə yerinə baxış protokolunu da qeyd edir. Hadisə yerinə baxış protokolundan cinayət işləri üzrə sübut kimi istifadə olunması protokolun müvafiq formada tərtibi üçün müstəntiqin məsuliyyətini daha da artırır. Odur ki, hadisə yerinin protokolunun cinayət-prosessual qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olaraq düzgün tərtib edilməsi müstəntiqin vəzifə borcudur. Hadisə yerinə baxış protokolun tərtibində əsas məqsəd hadisə yerinin vəziyyətini tam və dəqiq təsvir etməkdən ibarətdir. Bu ona görə

vacibdir ki, hadisə yerində olmayan şəxslər (hakim, prokuror və s.) baxış protokolunu oxuyarkən hadisənin şəraiti və oradakı əşyalar haqqında müəyyən təsəvvürə malik ola bilsinlər, tələb edilən hallarda baxışa məruz qalmış obyektlər haqqında protokolu oxuyarkən dəqiq məlumat almaq mümkün olsun, zərurət yarandıqda protokola əsasən hadisənin şəraitini bərpa etmək mümkün olsun. Cinayət təqibi üzrə aparılan prosesual hərəkətlərin gedişinin və nəticələrinin protokollaşdırılması, bir qayda olaraq, cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən təmin edilməlidir. Cinayət təqibi üzrə prosesual hərəkətin aparılması haqqında protokol bu hərəkətin gedişi zamanı və ya qurtarıqdan bilavasitə sonra həmin hərəkəti aparən təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya digər müvəkkil edilmiş şəxs tərəfindən tərtib edilir. Cinayət təqibi üzrə aparılan prosesual hərəkətlərin protokolu əllə tərtib edilə, çap oluna, protokollaşdırılması üçün digər texniki vasitələrdən, o cümlədən elektron texnikasından istifadə edilə bilər. Protokolda doldurulmamış sətirlər və səhifələr pozulmalı, ona əlavələr, pozmalar və düzəlişlər xüsusi qeyd olunmalıdır. Protokol ona öz qeydlərini daxil edilməsini tələb etmək hüququna malik olan istintaq hərəkətinin bütün iştirakçıları və müstəntiq tərəfindən imzalanır. Protokol bir neçə səhifədə tərtib olunduqda onun hər bir vərəqi istintaq hərəkətinin bütün iştirakçıları tərəfindən imzalanır. Baxış zamanı foto, videoçəkilişdən və ya digər texniki yazan vasitələrdən istifadə edildikdə fotoşəkillər, çəkiliş lentləri, elektron məlumat daşıyıcıları və s. protokola əlavə edilir. Baxışdan sonra iştirakçılara həmin görüntülər nümayiş etdirilir. Baxış zamanı foto və videoçəkilişlər müvafiq istintaq orqanlarına təchiz edilmiş texniki vasitələrlə, mobil telefon və ya kameralar ilə çəkilə bilər. İstifadə edilən texniki vasitələrin bütün əlamətləri protokolda göstərməlidir (1, s.635).

Hadisə yerinə baxış protokolunun tərtibi zamanı aşağıdakı bir neçə qaydaya əməl olunmalıdır: a)protokolun mətni aydın və anlaşılıqlı dildə yazılmalıdır; b)baxış zamanı toplanmış məlumatlara əsaslanan mülahizələr yazılmamalıdır; c)təkrara yol verilməməli, təsvir olunan hallar yığcam şəkildə göstərməlidir; ç)təsvir olunan məlumatlar ümumi hallardan xüsusi halların aydınlaşdırıl-

masına keçməlidir; d)ardıcılığa riayət edilməli, müəyyən bir əşyanın tam təsviri verildikdən sonra başqa predmetin təsvirinə keçilməlidir; e) protokolda əşyalar arasındakı məsafələr dəqiq göstərməlidir; f) bir neçə eyni əşya bir yerdə təsvir edilməli və nömrələnməlidir; g) eyni bir əşya müxtəlif adlarla göstərməməlidir (bir yerdə bıçaq, bir yerdə kəsici alət və s. kimi); g)protokolda qeyri-müəyyən söz işlədilməməlidir. (1, s.636)

Baxış protokolunun tərtibi zamanı təsvir edilən halların aydın və dəqiq olmasına xüsusi fikir verilməlidir. Çünki hər hansı bir halın protokolda aydın və dəqiq göstərməməsi gələcəkdə çətinliklər törətməklə bir sübut kimi əhəmiyyətini azalda bilər. Baxış protokolu baxışın aparılma ardıcılığı və ya planına müvafiq surətdə tərtib edilir. Baxış protokolu ilə hadisə yerinin ümumi planı və fotoşəkilləri arasında heç bir uyğunsuzluq və ziddiyyət olmamalıdır.

İstintaq hərəkətinin gedişi və nəticələrinin protokollaşdırılması zamanı hadisə yerində və ya baxışı aparən subyektin çalışdığı orqanın inzibati binasında aparıla bilər. Protokol tərtib olunarkən iştirak etmiş şəxslər müşayiət etməli və ya həmin protokol onlara ucadan oxunmalıdır. Hər bir iştirakçı protokolun bütün səhifələrinə imza etməli və ya hər hansı digər hallar olduqda, qeydlər aparılmaqla imzalanmaqdan imtina edilməlidir. Protokolun tərtibi istintaq hərəkətinin aparıldığı gündən sonrakı vaxtlara təxirəsalınarsa iştirakçıların yenidən bir yerə toplanması çətinliyi yarana bilər. Ona görə də protokolun tərtib olunması ilə bağlı məsələlər dərhal yerinə yetirilməli, təxirə salınmamalıdır.

Mövzünün təməlini məşhur fransız kriminalist Edmund Locardın “Hər təmas iz buraxır” prinsipi təşkil edir. Hadisə yerində olan hər hansı şəxs hərəyə addım atırsa-atsın, nəyə toxunursa-toxunsun özü fərqiində olmasa belə oraya öz əleyhinə olan bir iz qoyur. Sadəcə əl-barmaq və ayaqqabı izləri yox, eyni zamanda saç, tük, paltara aid lif, şüşə parçası, alət izləri və ya digər mikrohissəciklər qoyurlar. Bunlar və daha artığı şəxsin əleyhinə dili olmayan şahidlərdir. Bu sübutlar heç bir şeyi unutmaz və qarışdırmazlar. İnsanın verdiyi ifadə kimi deyildir, şübhəyə düşməz. Sadəcə insanlar tərəfindən aşkar edilə bilinmədiyində və ya düz-

gün götürülmədiyində xüsusiyyətləri zərər görər, düzgün istiqamət verməz. Hadisə yerinə baxış istintaq hərəkəti təxirəsalınmazlığı, əvəzolunmazlığı və bərpaolunmazlığı ilə seçildiyindən, onun əhəmiyyəti barədə hüquq-mühafizə orqanlarının

işçiləri, ictimaiyyət və vətəndaşlar məlumatlandırılmalıdır. Bu halda hadisə yerinə baxışın keçirilməsində yaranan mənfi hallar aradan qaldırılmış olacaqdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Kriminalistika: Dərslik / K.Q.Sarıcalinskaya və İ.S.Abbasovanın redaktəsi ilə.- Yenidən işlənmiş, əlavə və dəyişikliklər edilmiş 2-ci nəşri.-Bakı:-Hüquq Yayın Evi,-2021.- 996 s.
2. DİN-in 06 yanvar 2016-cı il tarixli Q1-001-16 nömrəli qərarla təsdiq edilmiş “Cinayətlərin qarşısının alınması, istintaqı və açılmasında struktur qurumların qarşılıqlı əlaqələrinin təşkilinə dair Təlimat” .
3. “Kriminalistika” fənni üzrə mühazirələrtoplu. A.Mahmudov, N.Hüseynov, Ş.Abdurrahmanov, Ə.Allahverdiyev, N.Həsənov, S.Abdullayev. Bakı, 2007, 455 səh.
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsi <http://www.e-qanun.az/framework/46950>
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası <http://www.e-qanun.az/framework/897>
6. “Olay yeri koruma və kriminalistik”- PMYO ders kitabı, Mustafa Kaygusuz, Polis Akademisi yay., Ankara 2012
7. “Temel kriminalistik” –Mustafa Kaygusuz - Seçkin yay., Ankara 2022
8. “Olay yeri inceleme Polis Memuru Meslek standardı”- TSE Eğitim Daire Başkanlığı –makale (04.05.2001-014480)
9. “Kriminoloji və Kriminalistik Üzerine Notlar” – Oğuz Polat- Seçkin yay., Ankara 2022
10. “Olay yeri incelemeleri və Türkiyedeki uygulamalar- E . Hülya Yükseloğlu, Şebnem Özcan, Beyhan Ceylan- Makale 2014
11. Olay yeri incelemesinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri – Özkan Gültekin- TAAD yay., 2011
12. Fischer, Barry, (2004), Techniques of Crime Scene investigation, 7 t h Edition, New York: CRC Press
13. Sweet Haven Publishing Services, (2006), Crime Scene Investigation, New York: CRC Press

İsmayıl Əmirli

Some of the actual problems of the investigative action “inspection at the scene of the crime”

Crime scene investigation is one of the irreplaceable investigative actions. Because the subject of this investigation is directly acquainted with the situation at the scene and has the opportunity to study in detail the facts. Deficiencies in other investigative actions can often be remedied by re-conducting those investigative actions. However, it is difficult or impossible to eliminate the shortcomings of the scene inspection. The first condition for the successful inspection of the scene after the commission of the crime is the protection of the scene. Re-inspection of the scene is not as effective as other investigative actions. The inspection of an unprotected scene at the required level may not achieve its intended purpose and may mislead the investigation.

Исмаил Амирли

**Некоторые актуальные проблемы следственного действия
“осмотр на месте преступления”**

Статья посвящена общеправовым принципам социального обслуживания. Таким образом, в статье анализируются принципы законности социального обслуживания, справедливости, гуманизма, равенства граждан перед законом, демократизма и другие, роль этих принципов в регулировании общественных отношений в сфере социального обслуживания. Вместе с тем в статье исследуются проявления общеправовых принципов в отраслевых нормах. Первым условием успешного осмотра места происшествия после совершения преступления является охрана места происшествия. Повторный осмотр места происшествия не столь эффективен, как другие следственные действия. Осмотр незащищенного места происшествия на требуемом уровне может не достичь поставленной цели и ввести следствие в заблуждение.